

O'ZBEKISTONDA ILMIY NASHRLAR TIZIMINING SHAKLLANISHI: TARIXIY-HUQUQIY TAHLIL

Normurodov Botir Jobir o'g'li

Salam International School tarix fani ustози.

Elektron pochta: botirnormurodov97@gmail.com

Tel: +998979509848

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22012033>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-avgust 2026 yil

Ma'qullandi: 17-avgust 2026 yil

Nashr qilindi: 19-avgust 2026 yil

KEY WORDS

ilmiy davriy nashrlar, ilmiy jurnal, huquqiy asoslar, ilmiy faoliyat, Oliy attestatsiya komissiyasi, ilmiy ekspertiza, taqrizlash, akademik etika, ilmiy kommunikatsiya, O'zbekiston.

ABSTRACT

Mazkur maqolada O'zbekistonda ilmiy davriy nashrlar tizimining shakllanishi va rivojlanishining huquqiy-institutsional asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda mustaqillik yillarida davriy nashrlar, noshirlik va matbaa sohalarini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati hamda mazkur yo'nalishni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarning shakllanish jarayoni yoritiladi. Shuningdek, ilmiy nashrlarning ilmiy-tadqiqot faoliyati va oliy malakali ilmiy kadrlarni attestatsiyadan o'tkazish tizimidagi o'rni, Oliy attestatsiya komissiyasining institutsional ahamiyati, ilmiy ekspertiza, taqrizlash va akademik etika masalalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida ilmiy davriy nashrlar tizimining takomillashuvi ilmiy kommunikatsiya, ilmiy natijalarni ommalashtirish va milliy ilm-fanning xalqaro ilmiy makonga integratsiyalashuvida muhim omil ekanligi asoslanadi.

Bugungi kunda mamlakatning ilmiy salohiyati, ilmiy-tadqiqot faoliyatining samaradorligi va uning xalqaro ilmiy makondagi raqobatbardoshligi nafaqat yaratilayotgan ilmiy ishlanmalar va tadqiqot natijalari, balki ushbu natijalarning **ilmiy davriy nashrlarda e'lon qilinishi, ekspertizadan o'tkazilishi, indeksatsiya qilinishi va ilmiy muomalaga kiritilishi** bilan ham bevosita bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda ilmiy davriy nashrlar tizimining shakllanishi va uning huquqiy asoslarini tadqiq etish zamonaviy ilmiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy davriy nashrlar ilmiy bilimlarni yaratish va tarqatish o'rtasidagi asosiy institutsional mexanizmlardan biri bo'lib, ular tadqiqot natijalarini ilmiy jamoatchilikka yetkazish, ilmiy munozarani shakllantirish, yangi ilmiy g'oyalarning muomalaga kirishini ta'minlash hamda tadqiqotchilarning ilmiy faoliyatini baholashda muhim vosita vazifasini bajaradi. Shu sababli ilmiy nashrlar tizimining huquqiy jihatdan tartibga solinishi ilmiy faoliyatning sifatini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. O'zbekistonda mazkur yo'nalishning huquqiy-institutsional asoslari, xususan, **"Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi Qonun**, oliy ta'limdan keyingi ta'lim va ilmiy kadrlarni attestatsiyadan o'tkazish bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar, shuningdek, Oliy attestatsiya komissiyasining tegishli

qaror va me'yoriy hujjatlari orqali shakllangan. OAKning rasmiy ma'lumotlarida ham uning faoliyatining huquqiy asoslari qatorida "Ta'lim to'g'risida"gi hamda "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi qonunlar ko'rsatilgan[1].

O'zbekistonda ilmiy davriy nashrlar tizimining shakllanishi va rivojlanishi masalasi turli tadqiqotlarda bevosita yoki bilvosita o'rganilgan bo'lsa-da, mazkur jarayonning aynan **huquqiy-institutsional evolyutsiyasi** kompleks tadqiqot obyekti sifatida yetarli darajada yoritilmagan. Mavzuga oid mavjud ilmiy adabiyotlarni shartli ravishda bir necha yo'nalishga ajratish mumkin:

Birinchi yo'nalishni O'zbekistonda **davriy matbuot va nashriyot ishining shakllanishi va rivojlanishiga** bag'ishlangan tarixiy tadqiqotlar tashkil etadi. Ushbu tadqiqotlarda XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkistonda davriy matbuotning vujudga kelishi, jadid matbuoti, sovet davridagi nashriyot tizimi hamda mustaqillik yillarida ommaviy axborot vositalari va davriy nashrlarning rivojlanishi masalalari tahlil qilingan.

Ikkinchi yo'nalish **ilm-fan va ilmiy faoliyatni huquqiy tartibga solish** masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlardan iborat. Ushbu yo'nalishda ilmiy faoliyatning tashkiliy-huquqiy asoslari, ilmiy tashkilotlarning maqomi, ilmiy kadrlarni tayyorlash va attestatsiyadan o'tkazish, ilmiy natijalarni nashr etish kabi masalalar tadqiq etilgan. Amaldagi huquqiy tizimda O'zbekiston Respublikasining "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi Qonuni hamda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni ilmiy faoliyatni tartibga solishning muhim huquqiy asoslarini tashkil etadi. Oliy attestatsiya komissiyasi ham o'z faoliyatining huquqiy asoslari sifatida mazkur qonunlarni ko'rsatadi [2].

Uchinchi yo'nalish **ilmiy nashrlar va oliy malakali ilmiy kadrlarni attestatsiyadan o'tkazish o'rtasidagi munosabatlarni** o'rganuvchi ishlarni qamrab oladi. Bu borada OAKning me'yoriy hujjatlari va amaliy faoliyati alohida ahamiyatga ega. Xususan, dissertatsiyalarning asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlarni saralashda nashrning rasmiy ro'yxatdan o'tganligi, tegishli fan yo'nalishiga ixtisoslashganligi, ISSNga egaligi, rasmiy veb-saytining mavjudligi, maqolalarni taqrizdan o'tkazish tizimi hamda tahrir hay'atining ilmiy salohiyati kabi mezonlar belgilangan.

To'rtinchi yo'nalish **ilmiy nashrlarning sifati, akademik etika va xalqaro ilmiy axborot makoniga integratsiyalashuvi** bilan bog'liq tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. So'nggi yillarda ilmiy nashrlarga qo'yiladigan talablarning kuchayishi, milliy jurnallarni xalqaro ilmiy bazalar bilan integratsiyalashuvi, indeksatsiya, ilmiy maqolalarni taqrizlash va akademik halollik masalalariga e'tibor ortmoqda. OAK tomonidan ilmiy nashrlarni tavsiya etilgan nashrlar ro'yxatiga kiritishda ilmiy ekspertiza va taqrizlash imkoniyatlari ham alohida mezon sifatida belgilanadi.

Yurtimizda mustaqillikdan keyin milliy matbuot xodimlarining mehnatini qadrlash va ularni himoya qilishga alohida e'tibor qaratdi. Jumladan, 1993-yil 24-iyunda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kunini belgilash to'g'risida"gi farmoni muhim ahamiyatga ega [3]. Ushbu farmonga ko'ra, 27-iyun "Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni" deb belgilandi [4].

1993-yil 25-avgustdagi Prezident farmoniga ko'ra "O'zbekiston respublikasi matbuotini qo'llab-quvvatlovchi jamg'arma" tashkil topdi. Jamg'arma gazeta va jurnallar faoliyatni takomillashtirish, davriy nashrlarni chiqarish va tarqatish, shuningdek bozor munosabatlari o'tish sharoitida jurnalistlarni ijtimoiy himoyalashni kuchaytirish bilan bog'liq masalalarni hal

etishda ularga ko'maklashish maqsadida tashkil etildi. Farmonga ko'ra Respublika davriy nashrlarining moliyaviy va moddiy texnikaviy bazasini mustahkamlash maqsadida Jamg'armaga Vazirlar Mahkamasi zaxirasidan 1 milliard so'm ajratildi. Bu esa o'z navbatida matbuot xodimlarini rag'batlantirish va ularni har tomonlama qo'llab quvvatlashga yo'l ochdi. Respublikada ommaviy axbopot vositalari, noshirlik, matbaa va kitob savdosi sohalarini rivojlantirish bo'yicha davlat siyosatini amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Davlat matbuot qo'mitasi tashkil topdi [5].

Bundan tashqari XXI asr boshlarida qabul qilingan qator qaror va farmonlar ham matbuot sohasini yurtimizda rivojlanishi uchun o'z hissasini qo'sha oldi [6][7]. O'zbekiston Respublikasi Davlat matbuot qo'mitasi fuqarolarning har tomonlama xolis axborot olish huquqini, vaqtli matbuot, kitob nashri ishlarini iqtisodiy-huquqiy jihatdan himoya qilish, matbuot sohasining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, matbaa korxonalari ishlarini muvofiqlashtirish, ularning zamonaviy, ilmiy-texnik taraqqiyoti yo'llarini, tarmoqni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbolini ishlab chiqish, kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlashni ta'minlash maqsadida tuzildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 2-fevraldagi «Axborot sohasi va ommaviy kommunikatsiyalarni yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-5653-son Farmoniga asosan "O'zbekiston Matbuot va axborot agentligi" "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi" [8][9]ga aylantirildi. Ushbu farmon jurnalistlar hamda ommaviy axborot vositalari, matbuot, noshirlik-matbaa va axborot-kutubxona korxonalari xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, shuningdek, tarmoqning muhandislik-texnik mutaxassislarini tayyorlashda ko'maklashish, ularning ijtimoiy va huquqiy himoyasini ta'minlashga xizmat qildi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda ilmiy nashrlar tizimining shakllanishi mustaqillik yillarida amalga oshirilgan huquqiy va institutsional islohotlar bilan chambarchas bog'liqdir. Davriy nashrlar va noshirlik sohasini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan dastlabki chora-tadbirlardan boshlab, ilmiy nashrlarni Oliy attestatsiya komissiyasi talablari asosida tartibga solish, ilmiy ekspertiza, taqrizlash va akademik etika mezonlarini joriy etishgacha bo'lgan jarayon ilmiy nashrlar tizimining bosqichma-bosqich takomillashganini ko'rsatadi. Bugungi kunda ushbu tizim ilmiy natijalarni e'lon qilish vositasigina bo'lib qolmay, ilmiy bilimlarni ekspertizadan o'tkazish, ilmiy muomalaga kiritish va tadqiqotchilar faoliyatini baholashning muhim institutsional mexanizmiga aylangan. Shu bois ilmiy nashrlarning huquqiy asoslarini muntazam takomillashtirish, ularning sifatini xalqaro mezonlar asosida oshirish hamda milliy ilmiy nashrlarni xalqaro ilmiy axborot makoniga integratsiyalashuvini kuchaytirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1993 йил 25 августдаги "Ўзбекистон республикаси матбуотини қўллаб-қувватловчи жамғармани ташкил этиш тўғрисида"ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993 й., 8-сон, 307- модда.
2. O'zbekiston Respublikasining 1997-yil 29-avgustda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi 464-I-sonli Qonuni (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997-yil, № 9, 225-modda);

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1993 йил 25 августдаги “Ўзбекистон республикаси матбуотини қўллаб-қувватловчи жамғармани ташкил этиш тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993 й., 8-сон, 307- модда.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1993 йил 24 июндаги “Матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимлари кунини белгилаш тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993 й., 7-сон, 276-модда.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 10 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори. Retrieved from <https://lex.uz/docs/536352#536354>
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 3 июлдаги “Матбуот ва ахборот соҳасида бошқарувни такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2002 й., 6–7-сон, 119-модда.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 11 июндаги “Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 й., 24-сон, 272-модда.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 февралдаги «Ахборот соҳаси ва оммавий коммуникацияларни янада ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-5653-сон Фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.02.2019 й., 06/19/5653/2568-сон; 11.12.2019 й., 06/19/5892/4134-сон.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 февралдаги «Ахборот соҳаси ва оммавий коммуникацияларни янада ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-5653-сон Фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.02.2019 й., 06/19/5653/2568-сон; 11.12.2019 й., 06/19/5892/4134-сон.